

A gyógyszerészet történetéből

SZERECSEN JAKAB

EGY MÉLTATLANUL ELFELEDETT, HÍRES GYÓGYSZERÉSZ

RÁDÓCZY GYULA

A középkori magyar pénzek gyűjtésével foglalkozók jól ismerik Szerecsen Jakab nevét, kinek arcképével a XIV század végén tíz éven keresztül verték az állami kibocsátású magyar pénzeket. Egyedülálló nemcsak a magyar, hanem a külföldi pénztörténetben is, hogy nem az uralkodó, hanem az uralkodó kedvelt emberének — jelen esetben udvari gyógyszerészenek — arcképe, illetőleg címerképe látható az állami veretű pénzekben!

Érdekes tudni, hogy ki volt ez a Szerecsen Jakab, aki megbízhatósága, hozzáértése és tehetsége révén ilyen egyedülálló kitüntetésben részesült. Olasz, dalmát vagy inkább izmaelita származású pesti vagy budai polgár, aki korának tehetséges gyógyszerésze lévén Nagy Lajos királyunk udvarába került királyi gyógyszerésznek, majd tudása és érdemei elismerésül kamaragióffá lett Tanújelét adva gazdasági és pénzügyi zsenialitásának, lassan az egész ország pénzügyei az ő kezében futottak össze.

Ne csodálkozzunk azon, hogy egy gyógyszerész egyben országos szintű pénzügyi szakember is, hiszen a középkori gyógyszerészek nemcsak saját szakmájukban és a rokonterületeken dolgoztak (tudjuk, hogy egyben orvosok, alkimisták, fűszerkereskedők is voltak), hanem találunk az államigazgatás terén is kiváló gyógyszerészeket.

Elég sok nehézséggel jár Szerecsen Jakab élettörténetének vizsgálata, mivel személyére vonatkozóan alig találunk néhány életrajzi adatot. Az egyes középkori oklevelekből kihámozott adatok is túlnyomó részben nem gyógyszerészeti, hanem numizmatikai vonatkozásúak.

Bár korának igen híres gyógyszerésze volt, a gyógyszerész-történet — néhány szűkszavú megemlékezéstől eltekintve — nem ismeri közelebbiről Szerecsen Jakabot.

Lényegesen többet foglalkozik azonban vele a numizmatikai szakirodalom, de természetesen az itt fellelhető adatok közül igen kevés az, aminek a gyógyszerészet-történet hasznát vehetné. Azt a néhány adatot, amit sikerült összegyűjtenem, itt közzé teszem. Úgy hiszem, hogy a gyógyszerészet-történet számára hasznos lenne, ha ez a próbálkozásom ösztönzőleg haszna további adatok felkutatására és publikálására.

Szerecsen Jakab születésének és halálának pontos idejét nem ismerjük, csupán annyit tudunk róla, hogy a XIV. század második felében élt. Származását illetően a vélemények megoszlanak: egyesek szerint olasz eredetű, s azonos a Giovanni di Raveenna emlékirataiban szereplő Saraceno di Padova-val, de valószínűbb az a feltevés,

amit a neve is alátámasztani látszik, hogy szaracén, azaz izmaelita családból származott.

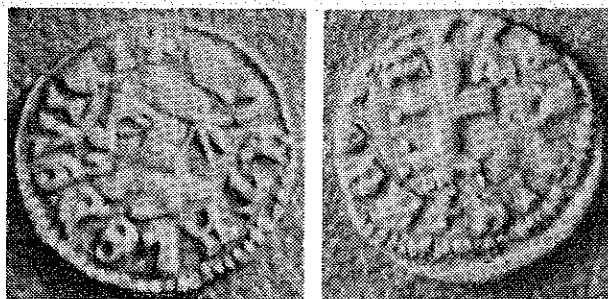
A középkori Magyarország kereskedelmében és pénzügyeiben oly nagy szerepet játszó szaracének vagy szerecsennek alatt ugyanis nem afrikai négeret kell értenünk, hanem izmaelitákat, örményeket, elszlávosodott s a Balkánról bevándorolt mohamedán bolgárok utódait. Pest első lakosainak tekintélyes részét ők képezték, s Anonymus szerint Taksony idejében kerültek ide.

A mesztegnyei Szerecsen családnak sok tagja ismert a magyar történelemben: leányágon a Bezerédyek őse is mesztegnyei Szerecsen volt, ezen kívül a nikápolyi csatában (1396), a mohácsi ütközetben, s még egyéb helyeken is találkozunk ezzel a névvel. A család előnevét a Somogy megyei Mesztegnye helységről vette, családi neve pedig Jakabnak, Nagy Lajos királyunk gyógyszerészének adományozott címerképben látható szerecsenfőtől származik („Magister, dictus Zerechen fidelis Apothecarius ipsius Domini regis.”)

A legelső reá vonatkozó okleveles adat, amit sikerült fellelnem, az 1352-es évből származik. Az ezt megelőző évekből tehát biztos és pontos adatokat nem, legfeljebb csak feltevéseket közölhetünk. Annyi bizonyos, hogy eredetileg pesti vagy budai polgár volt Királyi adományként 1352-ben megkapja Gekmeny apothekarius — a korábbi királyi gyógyszerész — Hont megyei Zaazd (Százd?)-i birtokait, mivel annak fia, László, fiúörökös nélkül halt meg.

Ekkor már Szerecsen Jakab nemcsak királyi gyógyszerész, hanem hűsége és érdemei elismerésül a pécs-szerémi pénzverőkamara grófja, s e tisztségben meg is maradt élete végéig. Úgy látszik, ezen az új működési területen is kitűnően megállhatta a helyét, mert különböző, 1362—1385 közötti, kegylevelek tanúsítják, hogy megbízhatósága és hozzáértése révén — a kincstár nevével történt visszaélések, zsarolások miatt — másoktól elvett kamarák igazgatásával is őt bízták meg. 1366-ban már az egész ország „harmincadosa”, s egy évvel később az erdélyi sokamarák élén is őt találjuk. 1371-ben a király további jutalmazásként Osseoro és Cherso dalmát szigetekkel ajándékozta meg, s megkezdik a király arcképe és címerképe helyett Szerecsen Jakab képével díszíteni az állami veretű pénzeket. (1. ábra)

A gyors karrier okait kutatva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a király gyógyíthatatlan betegségét, amiről az uralkodó maga is tudott, s ez talán elfogultabbá tette azokkal szemben, akik egészsége helyreállításán fáradoztak. Ezzel azonban semmi szín alatt sem akarjuk elvitatni Szerecsen Jakab

1. ábra. Szerecsen Jakab arcképével díszített állami veretű pénz Nagy Lajos korából

gyógyszerészi tudását, hiszen ez emelte őt a királyi gyógyszerész tiszteire.

Szerecsen Jakab Nagy Lajos uralkodásának utolsó évtizedében már igen nagy befolyást gyakorolt mind az uralkodóra, mind pedig az ország pénzügyeire. Ebben az időben kizárólag „szerecsenfejes” dénárokat vernek Magyarországon, és egyedül ezek a törvényes forgalmi pénzek. Ezeket az érméket az egykorú források „monete Saraheni” néven emlegetik. A király 1379-ben, Diósgyőrött kelt végzésében a legkülönfélébb vásári cikkekre egyenként meghatározza a vámot, kivétel nélkül valamennyit Szerecsen dénárban.

Nagy Lajos csak azokat a pénztípusokat verette saját arcképével, amelyeket — különös kegyként — saját élete végéig mentesíteni kívánt a „lucrum camerae” kényszerbeváltás alól. Ugyanezt a jogot ruházta a kedvelt gyógyszerészének arcképével vagy címerképével veretett pénzekre is.

Már Giovanni di Ravenna és más kortársak is felfigyeltek arra, hogy milyen különös kegyben állt Szerecsen Jakab a király előtt. Ha — mint említettem — köze is játszott ebben a király súlyos betegsége, mégis azt látjuk, hogy a királyi kegy nagy tudású, kiváló emberre szállt. Még most, több mint fél évezred távlatában is bátran állíthatjuk, hogy páratlanul nevezetes, nemcsak a magyar, hanem az egész világ gyógyszerészet-történetében és pénz-történetében is egyedülálló esettel állunk szemben. Ezért ennek az érdekes gyógyszerész karriernek a gyógyszerészet-történet számára is van jelentősége. Sajnálatos, hogy a korának ilyen híres, tekintélyes gyógyszerésze a gyógyszerészek és a gyógyszerészet-történet előtt mégis úgy szölván teljesen ismeretlen maradt.

ÚJ MÓDSZER GYÓGYSZERTÁRBAN ELŐÁLLÍTOTT SZEMÉSZETI OLDATOK STERILIZÉSERE

Robert C. Crisafi, J. Am. Pharm. Ass. 4, 546 (1964).

Az elmúlt évek során több módszert dolgoztak ki a gyógyszerészetben előállított szemészeti oldatok sterilizálására. Az eljárásokat három csoportba lehet sorolni: 1. antiszeptikus anyagok használata megfelelő koncentrációban, 2. autoklavozásos eljárás, 3. baktériumszűrők használata. A leírt módszerek gyógyszerészi körülmények között történő megvalósítása azonban sok nehézségbe ütközik és nehezen kivitelezhető. A szerző egy eszközt ismertet, melynek segítségével a szemészeti oldatok sterilizációja egyszerűen és gyorsan elvégezhető.

A készülék egy fecskendőből és egy, a gyártó cég által steril formában hozott szűrő egységből áll. A szűrő egység műanyagból készült és ebben van el-

ÖSSZEFOGLALÁS

Nagy Lajos királyunk (1342—1382) udvari gyógyszerésze — Szerecsen Jakab — különös kegyben állt a király előtt, annyira, hogy uralkodásának utolsó tíz évében az uralkodó arcképe helyett az udvari gyógyszerész képével díszítették a magyar állami veretű pénzeket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Baradlai — Bársony: A magyarországi gyógyszerészet története, Budapest 1930 — 2. Dercsényi D.: Nagy Lajos kora, Budapest 1941. — 3. Fejér Gy.: Codex Diplomaticus Hungariae, Budapest 1829. — 4. Horváth H.: A budai pénzverde művészettörténete a késői középkorban (Numizmatikai Közöny XXX—XXXI. 1931—32.). — 5. Horváth T. A. — Huszár L.: Kamaragrófok a középkorban (Numizmatikai Közöny LIV—LV. 1955—56.). — 6. Huszár L.: A budai pénzverde története a középkorban, Budapest 1958. — 7. Koller J.: Historia Episcopatus Quinqueecclesiorum, Pozsony 1787. — 8. Nagy I.: Magyarország családai, Pest 1862. — 9. Orsz. Levéltár Diplomatica: 62523, 69236, 69248, 69249 — 10. Osváth P.: A gyógyszerészet története (Gyógyszerészi Hetilap 1863.). — 11. Pallas Laxikon. — 12. Rupp J.: Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, Buda 1841—46. — 13. Schulek A.: Vegyesházi királyaink pénzei és korrendjük (Numizmatikai Közöny, XXX—XXXI. 1931—32.). — 14. Vertler M.: Történelmi adatok a magyar nemzeti életéből, Pest 1861. — 15. Wertner, M.: Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához (Történelmi Társulat 1907.). — 16. Wertner M.: Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek (Századok 1893)

РЕЗЮМЕ

Придворный фармацевт венгерского короля Лайоша Великого (1342—1382), по имени Сарапинский Яков наслаждался особым почетом у государя, настолько, что в последние десять лет его господства на монетах венгерского государства вместо портрета государя отчеканили портрет придворного фармацевта.

ZUSAMMENFASSUNG

Ludwig der Grosse, König von Ungarn (1342—1382) hielt seinen Hofapotheker Jakob Szerecsen in seinem besonderen Gnaden. Seine Dienste waren so hoch geschätzt, dass der Herrscher in den letzten 10 Jahren ihrer Herrschaft die Geldmünzen des ungarischen Staates mit dem Bildnis des Hofapothekers prägen liess anstatt seinem eigenen.

(Pest megyei Tanács Gyógyszertári Központja, Gyógyszertár, Valkó)

Érkezett: 1965. VI. 17.

helyezve a kereskedelemben Millipor-szűrő néven ismert szűrő membrán. A membrán sok-pórusú cellulóz észterből készül. A pórusok összterfogatata a szűrő terfogatának 80—85%-a.

A módszer hatásosságára vonatkozó vizsgálatok során 1,0%-os atropin szulfát; 0,5%-os fizosztigmin-szalicilat; 1,0%-os homatropin-hidrobromid; 1,0%-os epinefrin-hidroklorid; 2,0%-os pilokarpin-hidroklorid; 1,0% százalékos prokain-hidroklorid és 1,0%-os fenilefrin-hidroklorid oldatokat használtak. Valamennyi oldatból négy mintát készítettek és ezeket különböző kórokozókka, illetőleg ezek keverékével fertőzték. Az ismertetett eszközzel való szűrés után az oldatokban kórokozókat kimutatni nem lehetett. Ezen eredmények, valamint a kivitelezés egyszerűsége azt mutatják, hogy a módszer alkalmas a gyógyszerészetben ex tempore készült szemészeti oldatok sterilizálására.

Kovács Béla